

Τίτλος μαθήματος:

Η φιλοσοφία ως "τέχνη του βίου" και η αναζήτηση της αταραξίας: Κυνικοί, Στωικοί,
Επικούρειοι, Σκεπτικοί.

Μάθημα 4^ο

Επίκουρος: Οι επικούρεια ανάλυση της επιθυμίας και τα πάθη της ψυχής.

Διδάσκων:

Πουλακίδας Παναγιώτης

panpoulakidas@gmail.com

Μέχρι αυτό το σημείο έχουμε αναλύσει τόσο την δομή όσο και τα είδη της ηδονής στην επικούρεια φιλοσοφία. Προκειμένου όμως να νιώσουμε ηδονή θα πρέπει να υπάρχει κάποια επιθυμία μας την οποία και ικανοποιούμε. Ποια είναι λοιπόν τα είδη επιθυμιών στην επικούρεια φιλοσοφία;

Τα είδη των επιθυμιών στην επικούρεια φιλοσοφία

Απόσπασμα 1:

Επ.Μεν. 127: «Ἀναλογιστέον δὲ ὡς τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσι φυσικαί, αἱ δὲ κεναί, καὶ τῶν φυσικῶν αἱ μὲν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μόνον· τῶν δὲ ἀναγκαίων αἱ μὲν πρὸς εὐδαιμονίαν εἰσὶν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἀοχλησίαν, αἱ δὲ πρὸς αὐτὸ τὸ ζῆν».

Μετάφραση: Πρέπει να αναλογιζόμαστε ότι από τις επιθυμίες άλλες είναι φυσικές και άλλες μάταιες. Από τις φυσικές πάλι, μερικές είναι αναγκαίες και μερικές απλώς φυσικές. Τέλος, από τις αναγκαίες επιθυμίες άλλες είναι αναγκαίες για την ευδαιμονία, άλλες για την απομάκρυνση του σωματικού πόνου και άλλες για την ίδια τη ζωή.

Απόσπασμα 2:

Κ.Δ. 29 και σχόλιο: «Τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσι φυσικαὶ καὶ <ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ καὶ> οὐκ ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ οὔτε φυσικαὶ οὔτε ἀναγκαῖαι, ἀλλὰ παρὰ κενὴν δόξαν γινόμεναι. (φυσικὰς καὶ ἀναγκαῖας ἡγεῖται ὁ Ἐπίκουρος τὰς ἀλγηδόνας ἀπολυούσας, ὡς ποτὸν ἐπὶ δίψους· φυσικὰς δὲ οὐκ ἀναγκαῖας δὲ τὰς ποικιλλούσας μόνον τὴν ἡδονήν, μὴ ὑπεξαιρουμένας δὲ τὸν ἄλγημα, ὡς πολυτελεῖ σιτία· οὔτε δὲ φυσικὰς οὔτε ἀναγκαῖας, ὡς στεφάνους καὶ ἀδριάντων ἀναθέσεις)».

Μετάφραση: Από τις επιθυμίες άλλες είναι φυσικές και αναγκαίες, άλλες φυσικές και όχι αναγκαίες και άλλες, τέλος, ούτε φυσικές ούτε αναγκαίες αλλά δημιουργούνται από τις μάταιες πεποιθήσεις. (Ο Επίκουρος θεωρεί φυσικές και αναγκαίες αυτές που εξαλείφουν τους πόνους όπως το ποτό [εξαλείφει] τη δίψα. Φυσικές και μη αναγκαίες αυτές που απλώς ποικίλλουν την ηδονή χωρίς να απομακρύνουν τον πόνο, όπως τα πολυτελή γεύματα. Μη φυσικές και μη αναγκαίες θεωρεί ηδονές όπως το στεφάνωμα και την έγερση αδριάντων).

Απόσπασμα 3:

Κικέρων De fin. I.45: «Quae est enim aut utilior aut ad bene vivendum aptior partitio quam illa, qua est usus Epicurus? qui unum genus posuit earum cupiditatum, quae essent et naturales et necessariae, alterum, quae naturales essent nec tamen necessariae, tertium, quae nec naturales nec necessariae. quarum ea ratio est, ut necessariae nec opera multa nec impensa expleantur; ne naturales quidem multa desiderant, propterea quod ipsa natura divitias, quibus contenta sit, et parabilis et terminatas habet; inanium autem cupiditatum nec modus ullus nec finis inveniri potest».

Μετάφραση: Δεν υπάρχει πιο χρήσιμος και ταιριαστός οδηγός για την καλή ζωή από την επικούρεια διάκριση των επιθυμιών. Ένα είδος επιθυμιών είναι οι φυσικές και αναγκαίες, ένα δεύτερο είδος είναι οι φυσικές και μη αναγκαίες και ένα τρίτο είδος οι μη φυσικές και μη αναγκαίες. Η διάκριση αυτή βασίζεται στο ότι οι αναγκαίες επιθυμίες ικανοποιούνται χωρίς πολύ προσπάθεια και κόπο. Οι φυσικές επιθυμίες δεν χρειάζονται επίσης μεγάλη προσπάθεια [για να ικανοποιηθούν] από τη στιγμή που τα πλούτη με τα οποία η φύση είναι γεμάτη είναι άμεσα διαθέσιμα και πεπερασμένα. Αλλά δεν μπορεί να βρεθεί μέτρο ή όριο στο άλλο είδος, στις μάταιες επιθυμίες.

Απόσπασμα 4:

Κικέρων De fin. II.26: «'Tria genera cupiditatum, naturales et necessariae, naturales et non necessariae, nec naturales nec necessariae.' primum divisit ineleganter; duo enim genera quae erant, fecit tria. hoc est non dividere, sed frangere. qui haec didicerunt, quae ille contemnit, sic solent: 'Duo genera cupiditatum, naturales et inanes, naturalium duo, necessariae et non necessariae'».

Μετάφραση: Υπάρχουν τρία είδη επιθυμίας: φυσικές και αναγκαίες, φυσικές και μη αναγκαίες και μη φυσικές μη αναγκαίες. Πρώτα απ' όλα, αυτή είναι μία άτσαλη διάκριση. Αυτό το οποίο είναι δύο είδη αυτός [ο Επίκουρος] το διαιρεί σε τρία. Αυτό δεν είναι διάκριση αλλά διάσπαση. Αυτοί που έχουν αποκτήσει τις γνώσεις της λογικής που ο Επίκουρος περιφρονεί θέτουν τα πράγματα με αυτό τον τρόπο: Υπάρχουν δύο είδη επιθυμίας φυσικές και μάταιες, οι φυσικές διαιρούνται περαιτέρω σε αναγκαίες και μη αναγκαίες.

Ανάλυση αποσπασμάτων:

Όπως καθίσταται σαφές από τα παραπάνω, ο Επίκουρος διακρίνει τις επιθυμίες σε τρία είδη:

1. Φυσικές και αναγκαίες επιθυμίες
2. Φυσικές και μη αναγκαίες επιθυμίες
3. Μάταιες Επιθυμίες

Προκειμένου να οδηγηθεί σ' αυτή την τριμερή διάκριση ο Επίκουρος χρησιμοποιεί τις εξής δύο αντιθέσεις. Από τη μία πλευρά, αντιδιαστέλλει αυτό που είναι φυσικό με αυτό που είναι μη φυσικό. Από την άλλη πλευρά, αντιδιαστέλλει αυτό το οποίο είναι αναγκαίο με αυτό που είναι μη αναγκαίο. Ας ξεκινήσουμε λοιπόν, την ανάλυση μας από την εξήγηση της τελευταίας διάκρισης (αναγκαίο-μη αναγκαίο).

Αναγκαίες και μη αναγκαίες επιθυμίες

1. Η έννοια του αναγκαίου στην επικούρεια φιλοσοφία

Τόσο η *Επιστολή προς Μενοικέα* 127 (τῶν φυσικῶν αἰ μὲν ἀναγκαῖαι, αἰ δὲ φυσικαὶ μόνον) όσο και η κριτική που ασκεί ο Κικέρων στις διακρίσεις του Επίκουρου στο *De finibus bonorum et malorum* II.26 (duo enim genera quae erant, fecit tria) αναδεικνύουν το γεγονός πως οι φυσικές επιθυμίες αποτελούν ένα γένος εντός του οποίου μπορούμε να εντοπίσουμε δύο είδη επιθυμιών. Τις φυσικές και αναγκαίες και τις απλώς φυσικές ή φυσικές και μη αναγκαίες επιθυμίες. Προκειμένου να κατανοήσουμε αυτή τη διάκριση θα πρέπει να αποσαφηνίσουμε την έννοια «αναγκαίο». Όπως σημειώνει σχετικά ο Επίκουρος στην *Επιστολή προς Μενοικέα* 127 (Απόσπασμα 1) οι φυσικές και αναγκαίες επιθυμίες είναι αναγκαίες **είτε για την ευδαιμονία, είτε για την απομάκρυνση του σωματικού πόνου είτε για την ίδια τη ζωή**. Έτσι για παράδειγμα το να ικανοποιώ καθημερινά την πείνα και την δίψα μου αποτελεί μία φυσική και αναγκαία επιθυμία προκειμένου να συνεχίσω να είμαι ζωντανός. Το να προστατεύω τον εαυτό μου από τις έντονες καιρικές συνθήκες, τη ζέστη και το κρύο, αποτελούν φυσικές και αναγκαίες επιθυμίες προκειμένου να αποφύγω τον πόνο που θα μου δημιουργήσει μια επικείμενη ασθένεια. Αντίστοιχα, το να καταφέρω να ζήσω μία ζωή

άνευ σωματικού πόνου και πνευματικής ταραχής αποτελεί μια φυσική και αναγκαία συνθήκη προκειμένου να καταφέρω να είμαι ευδαίμων.

Συμπέρασμα: Το πρώτο στοιχείο που καθίσταται σαφές αναφορικά με τις φυσικές και αναγκαίες επιθυμίες έγκειται στην ιδέα πως τα αντικείμενα τους δεν αποτελούν κάτι το οποίο επιλέγουμε αλλά αντίθετα πράγματα τα οποία χρειαζόμαστε προκειμένου να παραμείνουμε ζωντανοί, υγιείς ή να καταστήσουμε ευδαίμονες. Υπό αυτήν την έννοια οι φυσικές και αναγκαίες επιθυμίες αποτελούν τόσο αναγκαίες όσο και επαρκείς συνθήκες προκειμένου να επιτύχουμε τα παραπάνω. Δεν είναι δυνατό με κανένα τρόπο να ξεφύγω από την φυσική ανάγκη της πείνας ή της δίψας μου. Αυτοί οι πόνοι είναι αναγκαίοι και το γεγονός πως πρέπει να ικανοποιηθούν δεν είναι κάτι που επιλέγω αλλά αντίθετα κάτι που χρειάζομαι αναγκαία.

Επιπλέον, ένα δεύτερο στοιχείο εντοπίζεται στο πρώτο απόσπασμα του Κικέρωνα (Κικέρων *De Fin.* I.45) (Απόσπασμα 3) και σχετίζεται με το γεγονός πως οι φυσικές και αναγκαίες επιθυμίες είναι εύκολο να ικανοποιηθούν χωρίς πολύ κόπο. Αυτή η επικούρεια θέση επιβεβαιώνεται και από τον Στοβαίο (*Ανθ.* 17.23=Usener 469):

Στοβαίος *Ανθ.* 17.23: Χάρις τῇ μακαρία φύσει, ὅτι τα ἀναγκαῖα ἐποίησεν εὐπόριστα, τα δε δυσπόριστα οὐκ ἀναγκαῖα».

Μετάφραση: Ευχαριστίες οφείλουμε στη μακάρια φύσης επειδή έκανε όσα είναι αναγκαία να μπορούν να αποκτηθούν εύκολα ενώ όσα είναι δύσκολο να αποκτηθούν [τα έκανε] μη αναγκαία.

Συμπέρασμα: Άρα τα αντικείμενα των αναγκαίων επιθυμιών είναι εύκολο να αποκτηθούν. Η ίδια η φύση έχει φροντίσει γι' αυτό. Πράγματι, εάν αναλογιστούμε, ακολουθώντας τα παραπάνω, πως οι αναγκαίες επιθυμίες σχετίζονται για παράδειγμα, με την ικανοποίηση της πείνας ή της δίψας μας και την προστασία μας από το κρύο και τη ζέστη, χωρίς να είναι αναγκαίο να συγκεκριμενοποιηθεί ο τρόπος με τον οποίο θα ικανοποιήσουμε αυτές τις αναγκαίες επιθυμίες, τότε καθίσταται σαφές πως η ικανοποίηση αυτών των επιθυμιών είναι πολύ εύκολη. Για την ικανοποίηση της αναγκαίας επιθυμίας δεν παίζει κανέναν απολύτως ρόλο εάν θα ικανοποιήσω την πείνα μου τρώγοντας ένα ακριβό μοσχαρίσιο φιλέτο μαγειρεμένο από τον διασημότερο σεφ

της πόλης μου ή μία φέτα ψωμί και ένα κομμάτι τυρί. Η ηδονή που θα βιώσω είναι η ίδια. Η ικανοποίηση της αναγκαίας επιθυμίας -η εξάλειψη του πόνου που στην προκειμένη περίπτωση μου προκαλεί η πείνα- ικανοποιείται με τον ίδιο τρόπο και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις.

2. Η έννοια του μη αναγκαίου

Ας στραφούμε τώρα στο «μη αναγκαίο». Σύμφωνα με το σχόλιο που βρίσκουμε στο έργο του Διογένη Λαέρτιου μαζί με την Κ.Δ. 29:

Κ.Δ. 29 και σχόλιο: φυσικὰς δὲ οὐκ ἀναγκαίας δὲ τὰς ποικιλοῦσας μόνον τὴν ἡδονήν, μὴ ὑπεξαιρουμένας δὲ τὸν ἄλγημα, ὡς πολυτελῆ σιτία·

Μετάφραση: Φυσικές και μη αναγκαίες είναι αυτές που απλώς ποικίλλουν την ηδονή χωρίς να απομακρύνουν τον πόνο, όπως τα πολυτελή γεύματα.

Το εν λόγω απόσπασμα μας παρουσιάζει δύο στοιχεία αναφορικά με τις φυσικές και μη αναγκαίες επιθυμίες. Από τη μία πλευρά, οι επιθυμίες αυτές **δεν απομακρύνουν τον πόνο** ενώ, από την άλλη πλευρά, απλώς **ποικίλουν την ηδονή**.

Παράδειγμα:

Ἐστω λοιπόν πως η Ιφιγένεια και ο Ορέστης βρίσκονται σε μία δεξίωση μπροστά από έναν πλούσιο μπουφέ. Τόσο η Ιφιγένεια όσο και η Ορέστης δεν έχουν προλάβει να φάνε τίποτα σήμερα και συνεπώς πεινούν. Και οι δύο λοιπόν μοιράζονται μια φυσική και αναγκαία επιθυμία, αυτή της ικανοποίησης της πείνας. Ας υποθέσουμε όμως επίσης πως τόσο η Ιφιγένεια όσο και ο Ορέστης προτιμούν την κινέζικη κουζίνα και γνωρίζουν πως ένας από τους μεγαλύτερους σεφ κινέζικης κουζίνας έχει επιμεληθεί αρκετά από τα πιάτα που απαρτίζουν αυτόν τον μπουφέ. Συνεπώς και οι δύο μοιράζονται μια επιπλέον επιθυμία. Και οι δύο θέλουν να φάνε κινέζικο. Για κακή τους τύχη όμως τα πιάτα κινέζικης κουζίνας έχουν εξαντληθεί από πολύ νωρίς και δεν προλαβαίνουν καν να τα δοκιμάσουν. Η Ιφιγένεια δεν ταράζεται καθόλου με αυτό το γεγονός. Προτιμάμεν να δοκιμάσει πιάτα κινέζικης κουζίνας αλλά το γεγονός ότι δεν πρόλαβε δεν την ενοχλεί καθόλου. Άλλωστε το να φάει κινέζικο δεν είναι αναγκαία συνθήκη προκειμένου να ικανοποιήσει την πείνα της. Αυτό που χαρακτηρίζει την Ιφιγένεια είναι πως ενώ έχει μία φυσική επιθυμία, μια προτίμηση σε κάποιο φαγητό, γνωρίζει πως

αυτή η επιθυμία της δεν είναι αναγκαία συνθήκη προκειμένου να ικανοποιήσει την πείνα της. Χρησιμοποιώντας τις διακρίσεις του Επίκουρου η Ιφιγένεια έχει δύο επιθυμίες. Από τη μία πλευρά, την φυσική και αναγκαία επιθυμία να ικανοποιήσει την πείνα της. Εάν αυτή η επιθυμία δεν ικανοποιηθεί η Ιφιγένεια θα συνεχίσει να βιώνει τον πόνο της πείνας. Από την άλλη πλευρά, η Ιφιγένεια έχει μία φυσική και μη αναγκαία επιθυμία, μια φυσική προτίμηση για κάποιο φαγητό (ποικιλλούσας μόνον την ήδονήν) η οποία όμως δεν είναι αναγκαία για την ικανοποίηση της πείνας της (μη υπεξαίρουμένης δὲ τὸν ἄλγημα). Γνωρίζοντας τα παραπάνω η Ιφιγένεια υιοθετεί μια συγκεκριμένη στάση απέναντι στο γεγονός πως τα κινέζικα πιάτα εξαντλήθηκαν. Δεν ταραάζεται καθόλου και ικανοποιεί την πείνα της καταναλώνοντας οποιοδήποτε από τα υπόλοιπα φαγητά.

Για τον Ορέστη τα πράγματα είναι πολύ πιο δύσκολα. Ο Ορέστης ξεκίνησε σήμερα από το σπίτι του με σκοπό να δοκιμάσει τα πιάτα κινέζικης κουζίνας που ετοίμασε ο διάσημος σεφ. Στο άκουσμα πως τα πιάτα που επιμελείται ο εν λόγω σεφ εξαντλήθηκαν ο Ορέστης ταραάζεται. Δεν απολαμβάνει την έξοδό του και την παρέα των φίλων του, γκρινιάζει συνεχώς για τα πιάτα που δεν πρόλαβε να δοκιμάσει και προτιμά να υποστεί τον πόνο της πείνας και να επιστρέψει στο σπίτι του να παραγγείλει κινέζικο φαγητό παρά να ικανοποιήσει την πείνα του με οτιδήποτε άλλο. Χρησιμοποιώντας και πάλι τις επικούρειες διακρίσεις ενώ τόσο ο Ορέστης όσο και η Ιφιγένεια μοιράζονται μία φυσική και αναγκαία επιθυμία, εκείνη της ικανοποίησης της πείνας, η δεύτερη επιθυμία που έχουν, ή καλύτερα, η στάση τους απέναντι στο αντικείμενο αυτής της δεύτερης επιθυμίας (οι πεποιθήσεις που έχουν γι' αυτό) διαφέρει αρκετά. Από την μία πλευρά, η Ιφιγένεια προτιμά το κινέζικο φαγητό μεν αλλά δεν έχει κανένα πρόβλημα με το γεγονός πως δεν πρόλαβε να το δοκιμάσει. Γνωρίζει άλλωστε πως μπορεί να ικανοποιήσει την πείνα της εξ' ίσου καλά και με οποιοδήποτε άλλο πιάτο. Από την άλλη πλευρά, ο Ορέστης φαίνεται πως διακατέχεται από μία μάταια πεποίθηση η οποία τον οδηγεί στο να αποδίδει ιδιαίτερη αξία στο κινέζικο φαγητό. Ο Ορέστης δεν θέλει απλώς να ικανοποιήσει την πείνα του. Αντίθετα, αυτό που επιζητά με μανία είναι να γευτεί τα συγκεκριμένα πιάτα που προτιμά. Δεν τον ενδιαφέρει να ικανοποιήσει την επιθυμία του για φαγητό με κανέναν άλλο τρόπο. Αρχικά, τέτοιες μάταιες πεποιθήσεις οδηγούν τους ανθρώπους στη δημιουργία μη φυσικών και μη αναγκαίων επιθυμιών (μάταιων). Ενώ στη συνέχεια η μη επιτυχής ικανοποίηση αυτών των επιθυμιών τους οδηγεί τόσο σε ψυχική ταραχή όσο και σε σωματικό πόνο. Στο παράδειγμά μας ο

Ορέστης προτιμά να παραμείνει νηστικός έως ότου γευτεί το κινέζικο φαγητό που θέλει παρά να ικανοποιήσει την πείνα του με κάποιο άλλο πιάτο.

Ανάλυση παραδείγματος:

Η διαφορά μεταξύ φυσικών και αναγκαίων επιθυμιών και φυσικών και μη αναγκαίων επιθυμιών στη βάση της αναγκαιότητας. Από τη μία πλευρά, τόσο η Ιφιγένεια όσο και ο Ορέστης χαρακτηρίζονται από μια κοινή επιθυμία την οποία δεν μπορούν με κανέναν τρόπο να αποφύγουν, αυτή της ικανοποίησης της πείνας. (φυσική και αναγκαία επιθυμία). Από την άλλη πλευρά, η δεύτερη επιθυμία τους η οποία σχετίζεται με το κινέζικο φαγητό δεν αποτελεί αναγκαία συνθήκη προκειμένου να ικανοποιηθεί η πείνα τους. Εκείνο μέσω του οποίου θα ικανοποιηθεί η πείνα τους είναι αδιάφορο, γεγονός που καθιστά τέτοιες επιθυμίες (προτιμήσεις του υποκειμένου) μη αναγκαίες. Το δεύτερο στοιχείο που πρέπει να αποσαφηνιστεί από το παραπάνω παράδειγμα είναι το γεγονός πως οι μάταιες πεποιθήσεις έχουν τη δύναμη να διαστρεβλώσουν τη στάση μας απέναντι στα πράγματα και να μετατρέψουν τις φυσικές και μη αναγκαίες επιθυμίες μας σε μάταιες. Παρόλο που τόσο η Ιφιγένεια όσο και ο Ορέστης μοιράζονται δύο κοινές επιθυμίες (επιθυμία ικανοποίησης πείνας, επιθυμία για κινέζικο φαγητό) η στάση τους απέναντι στο αντικείμενο της δεύτερης επιθυμίας (κινέζικο φαγητό) είναι τελείως διαφορετική. Η ύπαρξη μιας ή παραπάνω μάταιων πεποιθήσεων στο μυαλό του Ορέστη οι οποίες αποδίδουν ιδιαίτερη αξία στο κινέζικο φαγητό είναι αρκετές προκειμένου να τον οδηγήσουν σε τελείως διαφορετική συμπεριφορά από αυτή που υιοθέτησε η Ιφιγένεια.

Φυσικές και μη φυσικές (μάταιες) επιθυμίες

Η έννοια του μη αναγκαίου (μάταιου)

Κ.Δ. 29 και σχόλιο: «Τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσι φυσικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ καὶ οὐκ ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ οὔτε φυσικαὶ οὔτε ἀναγκαῖαι, ἀλλὰ παρὰ κενὴν δόξαν γινόμεναι.

Μετάφραση: Από τις επιθυμίες άλλες είναι φυσικές και αναγκαίες, άλλες φυσικές και όχι αναγκαίες και άλλες, τέλος, ούτε φυσικές ούτε αναγκαίες αλλά δημιουργούνται από τις μάταιες πεποιθήσεις.

Ανάλυση αποσπάσματος:

Σύμφωνα με τον Επίκουρο, οι μάταιες επιθυμίες δημιουργούνται στον εκάστοτε άνθρωπο, εξ' αιτίας των μάταιων πεποιθήσεων (*ἀλλὰ παρὰ κενὴν δόξαν γινόμεναι*). Πως ακριβώς πρέπει να κατανοήσουμε αυτή την πρόταση; Οι μάταιες πεποιθήσεις είναι πάντοτε εσφαλμένες χωρίς βέβαια αυτό να συνεπάγεται πως όλες οι εσφαλμένες πεποιθήσεις είναι αναγκαία μάταιες και οδηγούν στη δημιουργία μάταιων επιθυμιών. Προκειμένου μία πεποίθηση να είναι μάταιη και να μπορεί να δημιουργήσει μάταιες επιθυμίες πρέπει η πεποίθηση αυτή να σχετίζεται με ζητήματα τα οποία είναι σημαντικά για την ίδια τη ζωή του εκάστοτε ανθρώπου. Για παράδειγμα, τόσο η πεποίθηση «η γη είναι επίπεδη» όσο και η πεποίθηση «η δόξα είναι αγαθό και συστατικό στοιχείο της ευδαιμονίας μου» είναι εσφαλμένες πεποιθήσεις. Η δεύτερη πεποίθηση όμως σχετίζεται με την ίδια την ευδαιμονία του ατόμου και γι' αυτό το λόγο είναι δυνατό να δημιουργήσει στο τελευταίο μάταιες επιθυμίες οι οποίες θα το οδηγήσουν σε βαθιά ταραχή. Εάν επιστρέψουμε στο παράδειγμα μας, ο Ορέστης αποδίδει ιδιαίτερη αξία στο κινέζικο φαγητό, σε τέτοιο βαθμό που προτιμά να υποστεί τον σωματικό πόνο της πείνας προκειμένου να επιστρέψει στο σπίτι του και να γευθεί το κινέζικο φαγητό που προτιμά. Επιπλέον, η μη δυνατότητα άμεσης ικανοποίησης αυτής της μάταιης του επιθυμίας καταστρέφει την έξοδο του οδηγώντας τον σε βαθιά ψυχική ταραχή. Εάν η επιθυμία του Ορέστη για κινέζικο ακολουθούσε το παράδειγμα της Ιφιγένειας τότε κάτι τέτοιο δεν θα συνέβαινε. Η επιθυμία της Ιφιγένειας, σε αντίθεση με τον Ορέστη είναι φυσική και μη αναγκαία. Τούτο σημαίνει πως η Ιφιγένεια πράγματι προτιμά το κινέζικο φαγητό αλλά ταυτόχρονα το αντιλαμβάνεται απλώς ως ένα προτιμητέο μεν αλλά όχι αναγκαίο μέσο για την ικανοποίηση της πείνας της. Έτσι, το γεγονός πως λόγω των συνθηκών δεν μπορεί να ικανοποιήσει την πείνα της με κινέζικο φαγητό δεν της δημιουργεί ταραχή.

Η έννοια του φυσικού:

Κατ' αναλογία με τα παραπάνω οι φυσικές επιθυμίες είναι αυτές οι οποίες σχετίζονται με αληθείς πεποιθήσεις. Όμως αυτό αντίστοιχα δεν συνεπάγεται πως όλες οι αληθείς πεποιθήσεις είναι δυνατό να δημιουργήσουν φυσικές επιθυμίες. Αντίθετα, οι

πειοιθήσεις αυτές θα πρέπει να αφορούν μια ορθή κατανόηση της ίδιας της ανθρώπινης φύσης και των πραγματικών αναγκών της. Συνεπώς, οι φυσικές επιθυμίες φαίνεται πως θα πρέπει να πηγάζουν στην πραγματικότητα από τις ίδιες τις ανάγκες της φύσης μας. Στο παράδειγμα μας, η Ιφιγένεια γνωρίζει πως η φυσική και αναγκαία επιθυμία της είναι να ικανοποιήσει την πείνα της ανεξαρτήτως του μέσου με το οποίο θα πραγματοποιηθεί αυτή η ικανοποίηση. Ναι, έχει πράγματι προτίμηση στο κινέζικο φαγητό αλλά γνωρίζει πως η κατανάλωση κινέζικου φαγητού δεν αποτελεί αναγκαία συνθήκη προκειμένου να ικανοποιηθεί η πείνα της.

Προκειμένου να κατανοήσουμε με ακρίβεια τις φυσικές επιθυμίες στην επικούρεια φιλοσοφία πρέπει πρωτίστως να κατανοήσουμε την έννοια «φυσικό» και τους τρόπους με τους οποίους χρησιμοποιείται από τους Επικούρειους για να αναφερθούν στις φυσικές ανάγκες μας.

Δημήτριος Λάκων, Puglia 1988, 182f., col. 67: «φύσει γὰρ λέγεται ὁ ἄνθρωπος ποριστικὸς εἶναι τροφῆς, ἐπειδὴπερ ἀδιαστροφῶς, φύσει δὲ πόνων εἶναι δεκτικὸς, ἐπειδὴ κατηναγκασμένος, φύσει τὴν ἀρετὴν διώκειν, ἐπεὶ συμφερόντως, φύσει δὲ τὰς πρώτας τῶν ὀνομάτων ἀναφωνήσεις γεγονέναι λέγομεν».

Μετάφραση: Λέμε [οι Επικούρειοι] ότι ο άνθρωπος είναι από τη φύση ικανός να βρει την τροφή του και αυτό συμβαίνει επειδή κάτι τέτοιο πηγάζει από την αδιάφθορη φύση του. Λέμε επίσης πως από τη φύση είναι επιδεκτικός του πόνου επειδή είναι αναγκασμένος να είναι έτσι. Λέμε επίσης ότι από τη φύση επιδιώκει την αρετή επειδή κάτι τέτοιο είναι ωφέλιμο γι' αυτόν. Λέμε επίσης πως από τη φύση πηγάζουν οι πρώτες εκφορές των λέξεων.

Άρα, το «φυσικό» για τους επικούρειους μπορούμε να το κατανοήσουμε με τέσσερις τρόπους. Φυσικά είναι, πρώτον, όλα όσα πηγάζουν από την αδιάφθορη φύση μας (*ἀδιαστροφῶς*). Έχουμε συναντήσει ξανά τον όρο «*ἀδιαστροφῶς*» στον Σέξτο Εμπειρικό και στην σχετική διατύπωση του επιχειρήματος από την κούνια. Πιο συγκεκριμένα όπως αναφέρει ο Σέξτος:

Σεξτος *Π.Υ.* 3.194-195: «τὰ γὰρ ζῶα φασιν ἅμα τῷ γενέσθαι, ἀδιάστροφα ὄντα, ὁρμᾶν μὲν ἐπὶ τὴν ἡδονήν, ἐκκλίνειν δὲ ἀλγηδόνας».

Λένε ὅτι τα ζῶα, ἀπὸ τῆ στιγμῆ που γεννιούνται, ὄντας ἐλεύθερα ἀπὸ τῆ διαστροφή [τῆς κοινωνίας], ἐπιδιώκουν τὴν ἡδονή και ἀποφεύγουν τὸν πόνο.

Συνδυάζοντας αὐτὰ τα δύο ἀποσπάσματα καθίσταται σαφές πως ἡ πρώτη σημασία τοῦ ὀρου «φυσικό» σχετίζεται με ὅσα πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν φύση μας, προτοῦ αὐτὴ διαφθαρεῖ ἀπὸ τὶς ἐσφαλμένες πεποιθήσεις μας. Ἡ δεύτερη σημασία τοῦ ὀρου σχετίζεται με τὸ γεγονός πως ἀπὸ τὴν ἴδια μας τὴν φύση εἴμαστε ἀναγκασμένοι (*κατηναγκασμένος*) να ἔχουμε συγκεκριμένες ἀνάγκες οὶ οποίες εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἴδιας τῆς δομῆς τῆς. Ἡ τρίτη σημασία σχετίζεται με τὸ γεγονός πως κάποια πράγματα εἶναι πράγματι ωφέλιμα (ἐπεὶ συμφερόντως) για τὴν ἴδια τὴν ἀδιάφθορη φύση μας ἐνὼ ἡ τέταρτη σχετίζεται με τὸ γεγονός πως οὶ λέξεις προσλαμβάνουν τὸ πρῶτο νόημά τους με τρόπο φυσικό. Οὶ τρεῖς πρῶτες ἀπὸ τὶς προαναφερθεῖσες σημασίες τοῦ ὀρου «φυσικό» φαίνεται πως ἔχουν ἐφαρμογή σὴν περίπτωση τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν και μας βοηθοῦν να ἀποσαφηνίζουμε τὸ νόημα τους.

Ὅπως ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει τόσο τὸ ἀπόσπασμα 127 ἀπὸ τὴν *Ἐπιστολή πρὸς Μενοικέα* ὀσο και ἡ κριτικὴ τοῦ Κικέρωνα σὸ *De finibus bonorum et malorum* II.26 μας ὀδηγοῦν εὔλογα σὸ συμπέρασμα πως οὶ φυσικὲς ἐπιθυμίες ἀποτελοῦν ἓνα γένος ἐπιθυμιῶν τὸ ὀποῖο ἐμπεριέχει τόσο τὶς φυσικὲς και ἀναγκαῖες ὀσο και τὶς φυσικὲς και μη ἀναγκαῖες. Ἐνὼ οὶ μάταιες ἐπιθυμίες ἀποτελοῦν τὶς ἐπιθυμίες ἐκεῖνες οὶ οποίες ἀντιδιαστέλλονται με τὶς φυσικὲς. Προκειμένου να ἀποσαφηνιστοῦν οὶ παραπάνω διακρίσεις μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τὶς ἐννοιες τοῦ «φυσικού» που μας παρουσιάζει ὀ Δημήτριος Λάκων.

Πρωτίστως, οὶ φυσικὲς ἐπιθυμίες ὼς γένος ἀποτελοῦν ἐπιθυμίες οὶ οποίες πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἀδιάφθορη φύση μας (*ἀδιαστροφως*) ἐνὼ ἐπιπλέον εἶναι συμφέρουσες για τὸν ὀργανισμό μας καθὼς μέσω αὐτῶν ἱκανοποιοῦνται οὶ φυσικὲς μας ἀνάγκες και προάγεται ἡ εὐδαιμονία μας (*ἐπεὶ συμφερόντως*). Ἐφόσον αὐτὲς οὶ δύο ἱδιότητες χαρακτηρίζουν τὸ γένος τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν ἀποτελοῦν ἐπίσης ἱδιότητες που χαρακτηρίζουν και τὰ δύο ἐπιμέρους εἶδη ἐπιθυμιῶν που ἐντάσσονται σε αὐτό. Τόσο λοιπόν οὶ φυσικὲς και ἀναγκαῖες ἐπιθυμίες ὀσο και οὶ φυσικὲς και μη ἀναγκαῖες ἐπιθυμίες ἀφενὸς πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἀδιάφθορη φύση μας και ἀφετέρου εἶναι

συμφέρουσες για την ίδια την φύση μας. Αντίθετα, οι μάταιες επιθυμίες ως αντίθετες των φυσικών πηγάζουν από την διεφθαρμένη φύση μας, τις μάταιες πεποιθήσεις μας και είναι επιβλαβείς για την ίδια την αδιάφθορη ανθρώπινη φύση. Επιπλέον, η διαφορά μεταξύ των φυσικών και αναγκαίων επιθυμιών και των φυσικών και μη αναγκαίων επιθυμιών έγκειται στο γεγονός πως στις πρώτες εντοπίζεται μία επιπλέον έννοια του «φυσικού». Οι φυσικές και αναγκαίες επιθυμίες δεν αποτελούν επιθυμίες τις οποίες επιλέγουμε αλλά αντίθετα επιθυμίες οι οποίες πηγάζουν από τις φυσικές ανάγκες της ανθρώπινης φύσης μας (*κατηναγκασμένος*). Υπό αυτήν την έννοια οι επιθυμίες αυτές είναι επιθυμίες τις οποίες χρειαζόμαστε αναγκαία προκειμένου να επιβιώσουμε. Συμπερασματικά, η παραπάνω ανάλυση μας οδηγεί να ορίσουμε τα τρία είδη επιθυμίας που μας παρουσιάζει ο Επίκουρος με τον ακόλουθο τρόπο:

Συμπεράσματα

Φυσικές και αναγκαίες επιθυμίες: Οι φυσικές και αναγκαίες επιθυμίες κατανοούνται από τον Επίκουρο ως φυσικές καθώς πρώτον, πηγάζουν από την ίδια την αδιάφθορη φύση μας, δεύτερον, είναι συμφέρουσες για την αδιάφθορη ανθρώπινη φύση μας και τέλος τρίτον, δεν αποτελούν επιθυμίες τις οποίες επιλέγουμε αλλά αντίθετα επιθυμίες τις οποίες χρειαζόμαστε. Εάν δεν ικανοποιήσουμε αυτές τις επιθυμίες θα οδηγηθούμε σε βαθύ σωματικό πόνο και ψυχική ταραχή. Υπάρχουν δύο επιπλέον στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις φυσικές και αναγκαίες επιθυμίες Πρώτον, το γεγονός πως δεν αποτελούν επιθυμίες που σχετίζονται με κάποιο συγκεκριμένο αντικείμενο αλλά αντίθετα με ένα σύνολο από αντικείμενα τα οποία είναι δυνατό να ικανοποιήσουν μία συγκεκριμένη φυσική μας ανάγκη. Για παράδειγμα η φυσική και αναγκαία επιθυμία μου για τροφή δεν συσχετίζεται αυτή μου την επιθυμία με κανένα συγκεκριμένο φαγητό αλλά αντίθετα μόνο με το γεγονός πως πρέπει να ικανοποιήσω την πείνα μου. Δεύτερον, το γεγονός πως εξ' αιτίας της παραπάνω συνθήκης είναι εύκολο να ικανοποιηθούν. Η ίδια η φύση φαίνεται να έχει φροντίσει γι' αυτό.

Μάταιες επιθυμίες: Οι μάταιες επιθυμίες αντιδιαστέλονται πλήρως με όλες τις έννοιες «φυσικού» που εντοπίζουμε στο απόσπασμα του Δημήτριου Λάκωνα. Πρώτον, δεν πηγάζουν από την αδιάφθορη ανθρώπινη φύση μας. Αντίθετα η πηγή τους έγκειται

στις μάταιες πεποιθήσεις που δημιουργούμε. Δεύτερον δεν αποτελούν επιθυμίες τις οποίες χρειαζόμαστε αλλά αντίθετα επιθυμίες τις οποίες επιλέγουμε. Τρίτον, δεν αποτελούν επιθυμίες οι οποίες είναι συμφέρουσες για την αδιάφθορη φύση μας. Αντίθετα, είναι βαθιά επιβλαβείς για την τελευταία καθώς μοιραία μας οδηγούν σε βαθύ σωματικό πόνο και πνευματική ταραχή. Το επιπλέον στοιχείο που πρέπει να σημειώσουμε αναφορικά με τις μάταιες επιθυμίες είναι το εξής. Ενώ οι φυσικές και αναγκαίες επιθυμίες είναι εύκολο να ικανοποιηθούν, οι μάταιες επιθυμίες είναι αδύνατο να ικανοποιηθούν καθώς φαίνεται να επιζητούν συνεχώς πλήρωση, γεγονός το οποίο δεν είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί (Κικέρων *De fin.* I.45). Επιστρέφοντας στο παράδειγμά μας η επιθυμία του Ορέστη στην πραγματικότητα δεν έγκειται στο να ικανοποιήσει απλώς την πείνα του. Μία τέτοια επιθυμία θα ήταν φυσική και αναγκαία. Η μάταιη επιθυμία του Ορέστη έγκειται στο να απολαύσει όσο περισσότερο κινέζικο φαγητό είναι δυνατό σε κάθε δυνατή ευκαιρία. Υπό αυτή την έννοια η μάταιη επιθυμία του για κινέζικο φαγητό, όπως και κάθε μάταιη επιθυμία στο φιλοσοφικό σύστημα του Επίκουρου, δεν είναι δυνατό να ικανοποιηθεί ποτέ πλήρως αλλά συνεχώς επιζητά περισσότερο και περισσότερο (Κικέρων *De fin.* I.45).

Φυσικές και μη αναγκαίες επιθυμίες: Το σχόλιο του Διογένη Λαέρτιου στην *Κύρια Δόξα 29* αναδεικνύει δύο στοιχεία αναφορικά με τις φυσικές και αναγκαίες επιθυμίες. Πρώτον, οι φυσικές και μη αναγκαίες επιθυμίες δεν σχετίζονται με την εξάλειψη του πόνου. Δεύτερον, η συνεισφορά των φυσικών και μη αναγκαίων επιθυμιών έγκειται στο γεγονός πως ποικίλλουν την ηδονή. Κατά τη γνώμη μας τα δύο παραπάνω στοιχεία πρέπει να κατανοηθούν ως εξής. Οι φυσικές και μη αναγκαίες επιθυμίες αποτελούν επιθυμίες οι οποίες δεν σχετίζονται με την ικανοποίηση μίας φυσικής μας ανάγκης αλλά αντίθετα με την προτίμησή μας αναφορικά με το μέσο με το οποίο θα πραγματοποιηθεί η εξάλειψη του πόνου. Η ύπαρξη προτιμήσεων αναφορικά με τα φαγητά, τη μουσική ή τα ποτά που προτιμάμε είναι ένα γεγονός φυσικό, το οποίο πηγάζει από την αδιάφθορη φύση μας. Ακόμα και ο Σοφός μπορεί και είναι συμφέρον γι'αυτόν να έχει προτιμήσεις.²⁴ Επιπλέον, η ύπαρξη αυτών των προτιμήσεων προσδίδει μεγαλύτερη ποικιλία στην ηδονή την οποία απολαμβάνουμε και καθιστούν τη ζωή μας λιγότερο βαρετή και μονότονη.²⁵ Υπό αυτήν την έννοια είναι συμφέρουσες για τον άνθρωπο. Παρόλα αυτά, ένα σημαντικό στοιχείο το οποίο πρέπει να σημειώσουμε εδώ είναι πως η ικανοποίηση της πείνας με ένα φαγητό που

προτιμώ δεν μου προκαλεί περισσότερη ηδονή από την ικανοποίηση της πείνας μου με οποιοδήποτε άλλο φαγητό. Η μέγιστη ηδονή άλλωστε έγκειται στην εξάλειψη του πόνου, ανεξαρτήτως του μέσου με το οποίο θα πραγματοποιηθεί αυτή η εξάλειψη (Κ.Δ. 3). Ακριβώς γι' αυτό το λόγο οι επιθυμίες αυτές είναι μεν φυσικές αλλά όχι αναγκαίες. Επιπλέον, ο Επίκουρος φαίνεται να εντοπίζει δύο τρόπους με τους οποίους μπορούμε να σχετιστούμε με τα αντικείμενα των μη αναγκαίων επιθυμιών. Αυτούς του δύο τρόπους προσπαθήσαμε να αναδείξουμε στο παράδειγμα με την Ιφιγένεια και τον Ορέστη. Το κινέζικο φαγητό στο παράδειγμα μας μπορεί κάποιος να το επιλέξει τόσο με απόλυτο όσο και με μη απόλυτο τρόπο. Η Ιφιγένεια προτιμά το κινέζικο φαγητό ως προτιμητέο μέσο ικανοποίησης της πείνας της, γνωρίζοντας όμως πως αυτός δεν είναι ούτε ο μόνος αλλά ούτε αναγκαίος τρόπος για να ικανοποιήσει την τελευταία. Αντίθετα, ο Ορέστης επιλέγει το κινέζικο φαγητό με απόλυτο τρόπο κατανοώντας το, υπό μία έννοια, ως αυτοσκοπό. Οι μάταιες πεποιθήσεις του Ορέστη μετασχηματίζουν τη φυσική και μη αναγκαία επιθυμία για κινέζικο φαγητό που θα μπορούσε να έχει σε μία μη φυσική επιθυμία (μάταιη) η μη ικανοποίηση της οποίας τον οδηγεί σε ταραχή. Κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει στην περίπτωση μη ικανοποίησης των φυσικών και μη αναγκαίων επιθυμιών (περίπτωση Ιφιγένειας).

Όπως θα δούμε στο επόμενο μάθημα χρησιμοποιώντας τις διακρίσεις μεταξύ φυσικών και μάταιων επιθυμιών οι Επικούρειοι προχωρούν στη διάκριση των παθών σε φυσικά και μάταια. Τα φυσικά συναισθήματα πηγάζουν από αληθείς πεποιθήσεις οι οποίες δημιουργούν φυσικές επιθυμίες και συνεπώς φυσικά συναισθήματα ενώ αντίθετα τα μάταια συναισθήματα πηγάζουν από μάταιες επιθυμίες οι οποίες δημιουργούνται από μάταιες πεποιθήσεις.